

Mille poolest erinevad madala ja kõrge lisandväärtusega gümnaasiumid?

Intervjuud koolijahi, õpetajate ja õpilastega.

Peamised leiud

Uurimisprojekti *Kõrge ja madala lisandväärtusega gümnaasiumid: andmete järelanalüüs, paikvaatlus* lõpparuanne.

Olev Must, Aasa Must, Katrin Saks, Mario Mäeots, Aet Kiisla,

Kaija Kumpas-Lenk, Ülle Säälük

Haridusteaduste instituut

Tartu Ülikool

2017

Töö eesmärk.

Käesoleva töö eesmärgiks oli selgitada juhtumianalüüsi abil lisandväärtuse hinnangute valiidust koolides, mis erinevate ainete ja aastate lõikes on stabiilselt kas suure või väikese lisandväärtusega. Kooli lisandväärtusena vaatleme kooli riigieksamite tulemuste erinevust Eesti keskmisest juhul, kui koolid on võrdsustatud õpilaste koosseisu ja kooli konteksti alusel. Lisandväärtuse hindamine tähendab selle esiletoomist, mis antud kooli õppetöö korralduses on teisiti võrreldes teiste koolidega. Lisandväärtuse sisu avamine tähendab selle selgitamist, mis tagab õpilaste suurema või väiksema saavutuslikkuse mingis konkreetses koolis. Lisandväärtuse statistilise hinnangu aluseks olid riigieksamite tulemused aastatel 2014 – 2016 järgmistes ainetes: matemaatika, eesti keel, eesti keel teise keelena, inglise keel.

Teoreetikud (H. Goldstein) on soovitanud kooli lisandväärtuse hindamist vaadata eelkõige kui jämedat sõeltesti, mis jagab koolid kolmeks: madala, keskmise ning kõrge lisandväärtusega koolid, millele peaks järgnema detailsem (kvalitatiivne) juhtumi-keskne analüüs selgitamaks, millise kooliga on tegemist. Nii ka käesoleval juhul toimiti. Oleme veendumusel, et arvutuslikul teel võib leida küll koole, mis oluliselt erinevad oma õppekvaliteedilt, ent statistilise mudeldamise tulemuse sisulist kehtivust peab täiendavalt kontrollima.

Koolide külastused ja intervjuud toimusid 27 gümnaasiumis 2016. aasta novembris ja detsembris. Uuringu plaan nägi ette käsitleda madala, kõrge ja vastuolulise lisandväärtuse hinnangutega koole. Intervjuud toimusid kooli direktori, õpetajate ja õpilastega teemadel, mis käsitlesid antud kooli õppetöö omapära. Esitame alljärgnevalt uurimisgrupi kvalitatiivsed järeldused koolides toimunud vestluste alusel. Koolid olid kõik eripalgelised, nendes õppisid erinevad õpilased ja õpetasid erinevad õpetajad. Koolid tegelesid erinevate probleemidega, et kindlustada õppetöö püsivus ja kvaliteet. Oma leidudena esitame mitte niivõrd üksikuid fakte, vaid kvalitatiivseid üldistusi juhtumitest, millega kokku puutusime. Anname aru, et kirjapandu on meie tõlgendus kogetust, millele lisab kindlust vaid see, et need tõlgendused on suures osas samasuunalised statistilise mudeldamise tulemustega.

Kõik koolid ja õpetajad pingutavad heade eksamitulemuste saavutamiseks.

Kogutud informatsioon kinnitas lisandväärtuse mudeldamise tulemust sellest aspektist, et kui jätta kõrvale näitajaid, mille poolest gümnaasiumid erinevad oma õpilaskonnalt (sugu, vanus, varasem õpiedu) või keskkondlikelt tingimustelt, siis Eesti gümnaasiumid annavad suhteliselt ühesuguse (ja hea) panuse õpilaste akadeemilisele arengule. Koolid on ühetaolised selles

mõttes, et nad kõik pingutavad oma võimaluste piires hea õppetulemuse saavutamiseks. Pingutavad nii madala kui kõrge lisandväärtusega koolid, ent nad võivad seda teha erineval viisil. Mõistetakse ka seda, et koolide võimalused on erinevad oma eesmärkide saavutamisel.

Reeglina suhtusid nii kooli direktor, õpetajad kui õpilased koolide külastusse ja vestlustesse toetavalt ning abivalmilt. Nad kõik väljendasid soovi, et koolide panuse hindamine oleks sisuliselt õige. Tunti muret olukorda lihtsustava lähenemise võimaluse pärast. Järgnev lõik, mille kirjutas üht kooli külastanud intervjuueerija, väljendab küllaltki tüüpiliselt õpilaste suhtumist käesolevasse uurimusse. *Esialgne kerge pinge ja lühikesed pailapselikud vastused asendusid peagi vaba ja avameelse vestlusega, mis kestis isegi kauem, kui oli planeeritud. Vestluse arenedes ilmnis järjest julgemini eelkõnelejast erineva arvamuse avaldamist.*

Võimalus valida õpilasi.

Väga oluline tegur, mille poolest gümnaasiumid erinevad üksteisest, on nende erinevad võimalused õpilasi valida. Koolide võimalus valida õpilasi on tekkinud mitmeti. On koole, kuhu püüdleb õppima suur hulk soovijaid. Sellisesse kooli õppima asuda soovijate ja vastuvõetute hulgas võivad erineda kordades. On koole, kuhu õpilaskond tuleb üle Eesti, samas on koole, kes saavad arvestada vaid oma vahetu ümbruskonna õpilastega. Reeglina on selline valikuvõimalus tekkinud aastakümnete jooksul vastava arendustegevuse kaudu. Kooli maine hoidmine ja arendamine on seotud nii õpilaste kui õpetajate valiku kui ka igapäevase õppetööga. Kooli oskuslik spetsialiseerumine võib olla edukas strateegia ka siis, kui vahetus ümbruskonnas on gümnaasiumisse sobivaid õpilasi vähe; vajalikud õpilased saadakse kas oma maakonnast või veel kaugemalt. Tallinnas ja Tartus tegutseb osa koole õpilaste valikul koos. Teiselt poolt on koolide võimalus õpilasi valida seotud sellega, kas tegemist on maa- või linnakooliga. Mida suurem on linn, seda suurem on koolil võimalus õpilasi valida. Suure linna (Tallinna) mõju ulatub ka lähikonna valdadele ja väikelinnadele. Kuigi koolide omavaheline kaugus võib olla sama, ei ole mõju sümmeetriline: (suur) linn tõmbab tugevamalt kui maa-asula. Ka ajalooliselt väga tugev kool linna lähedal ei suuda pakkuda konkurentsi linnas paiknevatele koolidele õpilaste leidmisel. Ent ka Tallinna koolides kasutati väljendit *kesklinn tõmbab paremad õpilased ära*. Õpilased on mobiilsed ja seda peetakse silmas kooli arendustegevuses. Maakoole iseloomustab pigem formuleering, et tegeletakse nende õpilastega, *kes on*. Gümnaasiumid, mis on seotud põhikooliga, on rohkem orienteeritud õpilastele, *kes on*.

Kooli asukoht on osaliselt seotud ja koostoimiv kooli pidaja mõjuga. Kohalikele omavalitsustele kuuluvad koolid sõltuvad nende suutlikkusest koole pidada. Koolide administratiivne liitmine ei pruugi tähendada, et liituvad ka koolide õpilaste hankimise strateegiad ja piirkonnad. Kuigi kohalikud omavalitsused toetavad koolide tegevust, on mõnes koolis täheldatav ka omavalitsuse negatiivne mõju, mis väljendub koolijuhiga positsiooniga manipuleerimises. Ühes kohalikele omavalitsusele alluvas koolis isegi puudus direktor.

Koolidirektori ametikohaga manipuleerimine võib väljenduda õpetajate vahetumises ja õpilaste tagasihoidlikes tulemustes. Väiksemate ja väiksema lisandväärtusega koolide korral kasutavad õpetajad ja koolidirektor ütlust *peame toime tulema nende õpilastega, kes meil on*. Õpetajad võivad taolistes koolides teha tööd väga palju, ent kõrged tulemused jäävad saavutamata, sest õpilaskontingendi potentsiaal on tagasihoidlik. Õpetajad teevad taolistes koolides palju tööd suures osas õpilastega, kelle õpimotivatsioon ning kognitiivne suutlikkus on madalad, toimuvad kordamised, järelevastamised, hinnete parandamised jne.

Riigigümnaasiumite loomine ja koolide reorganiseerimine.

On üllatav, et mitu kooli, mis lisandväärtuse seisukohalt olid aastail 2014 – 2016 tagasihoidlikud, sügisel 2016 enam polnudki koolide nimistus, st nad olid likvideeritud. Nende asemele olid loodud riigigümnaasiumid või oli kool liidetud mõne teise kooliga. Ilmselt on kooli likvideerimine/reorganiseerimine aastaid kestev protsess, mille negatiivsed mõjud on nähtavad ka õpilaste tulemustes juba enne seda, kui kool ametlikult lakkab olemast. Oma tuleviku suhtes võivad muutuda ebakindlaks nii likvideeritava kooli juht, kooli õpetajad kui ka õpilased. Kõikide osapoolte ebakindlust täheldasime ka gümnaasiumis, mida ootas ees riigigümnaasiumi loomine lähikonnas. Kohtasime ka teist võimalust: heatasemelises koolis, mida ootas lähitulevikus ees likvideerimine seoses riigigümnaasiumi moodustamisega, olid nii koolijuht kui teised koolipere liikmed optimistlikud. Samas, kahe nõrga kooli liitmine ei pruugi anda uut tugevat kooli.

Gümnaasiumid kaheks.

Koole võib tinglikult jagada kaheks grupiks: ühed on need, kes suhteliselt kergelt saavad endale soovitava arvu õpilasi mitmetesse paralleelklassidesse ja teised on need, kellel on raskusi õpilaste leidmisega. On gümnaasiume, kuhu sisseastumiskatseid ei ole, sest see võiks piirata koolile vajalike õpilaste arvu saamist. Kooli õpilaste arv on aga oluline selleks, et kool gümnaasiumina lähitulevikus säiluks. Ent koolide erinevus pole üksnes õpilaste ja klassikomplektide arvus, vaid ka selles, et vastavad õpilaskonnad on erinevad. Endale õpilasi valivad koolid saavad kahtlemata paremad õpilased nii vaimse võimekuse, õpimotivatsiooni kui tööharjumuste osas. Gümnaasiumi vastuvõtul rakendatavad vastuvõtukatsed/testid soodustavad just sellist selektsiooni. Nende koolide õpilased on ka suhteliselt ühetaolised, mis soodustab õppetöö korraldust ja läbiviimist. Teiste koolide õpilased on heterogeensed, võimekate ning püüdlike õpilaste kõrval on suur osakaal ka neil, kellel on raskusi õppimisega ning nõrk õpimotivatsioon. Kooli võetakse pea kõik, kes tulla soovivad ja püütakse anda endast parim, et nad ka lõpetaksid. Kooli lõpetamisel saadava hinde headus pole taolistes tingimustes domineeriv eesmärk. Küsimus ei pruugi olla üksnes selles, et õpilased oma võimetelt ei suuda õppida, vaid ka õppimise laadi muutumises. Osa õpetajaid arvab, et praegune gümnaasiumiõpilane õpib kordades vähem kui varem õpiti. Õpilaste vähesuse all kannatavas

koolis on õpetajad väljendanud seisukohta, et pigem vahetatakse koolis õpetaja kui lastakse õpilasel lahkuda.

Õpetajate tööd nendes kahte tüüpi koolides on keeruline võrrelda, sest õpilaskontingendid on erinevad; õpilaste õpiedu saavutamine on erinev ja erinevat õpetajatööd nõudev. Erinev on ka suhtumine töösse õpilasega. Ühed võtavad seda kui paratamatust, et osa õpilasi langeb välja. Teiste jaoks on ülioluline õpilaste püsivus ja lõpetamine, töötatakse iga õpilasega. Rõhutatakse suure paindlikkuse vajadust. Õpetajate intervjuueerija kirjutab oma protokollis: *Õpetajate sõnul tegutsevad nad pühendunult iga õpilase huvidest lähtuvalt. Ollakse valmis paindlikkuseks, täiendavaks pingutuseks, täiendõppeks. Tööl olemist, töö tõttu pingutamist ja raskusi seoses tööga ei tunta kui ahistavat kohustust, vaid pigem räägitakse sellest uhkusega. /.../ Millised õpilased siin õpivad - ümbruskonna lapsed. Osa lapsi läheb Tartusse või Tallinnasse kooli, aga mitte oluliselt palju. Võetakse kõik, kes tulla soovivad ja püütakse anda endast parim, et nad ka lõpetaksid. Õpetajad toovad näiteid erinevatel elualadel edukatest vilistlastest või välismaale õppima või tööle suundujatest. Õpilasi põhimõtteliselt maha ei jäeta, kuigi teatakse, et see alandab kooli keskmisi tulemusi.*

Mõistetakse, et igaühe hoidmine ja toetamine toob kaasa hinnete ja eksamitulemuste alanemise, kuid seda peetakse paratamatuseks ning esmatähtis on siiski iga üksiku lapse arengu toetamine. Keeruliste, vähemotiveeritud õpilaste puhul peetakse oluliseks head suhet, usalduslikkust. Taoliste õpilastega ollakse valmis eraldi tegelema. */Õpetaja/ ...toob näiteid õpilasest, kes tänu tema täiendavale pingutusele üldse kooli lõpetamiseni jõudsid. Õpetaja isiksus on see vahend, millega lapseni jõuda, teda suunata.*

Piiratud võimalustega koolis on õpetajad väljendanud seisukohta, et gümnaasistide tase järjest nõrgeneb. Kõik võetakse vastu, ka need, kes tegelikult üldse õppida ei taha, õpilaste tase on väga erinev, neid kõiki tuleb koos õpetada. Seetõttu on järjest raskem olla õpetaja. Koolides, kus tegeldakse minimaalse õpilaskonna säilitamisega, on õpetajatel väga palju tööd heterogeense õpilaskontingendi õpetamisel. Nendes koolides võib olla järeleaitamist ja individuaalset õpetamist rohkem kui koolides, kus suhteliselt kergelt leitakse oma õpilaskond. Teisest küljest, koolides, kus on suur õpilaste valiku võimalus, on õpetajate töö samuti pingeline, sest võimekad ja motiveeritud õpilased on nõudlikud õpetajate taseme suhtes. Sõltuvalt õpilaste valiku võimalustest (ja nende tasemest) on õpetajate töö oma sisult erinev ning erinev on ka see lisandväärtus, mida kool annab.

Gümnaasiumi orientatsioon.

Koolidel on erinev enesemääratlus. On koole, kes rõhutavad esmajoones häid/kõrgeid akadeemilisi tulemusi ja tööd selle nimel. *Meie kool on akadeemiline õppeasutus.* Kooli maine hulka kuuluvad õpilaste kõrged riigieksamite tulemused. Siin võivad õpetajad tunda ennast ebakindlalt, kui õpilaste tulemused pole tipus. Kuid on ka koole, reeglina tagasihoidlikemate riigieksamite tulemustega, kes rõhutavad kooli sotsiaalset ja õpilaste mitmekesise arengu toetamise funktsiooni, või mingit erifunktsiooni (spordikallak, lõimumine), mille abil on

seletatavad madalamad tulemused. Kõrged riigieksamite keskmised tulemused pole taoliste koolide domineeriv eesmärk. *Mitmed tulevad lihtsalt "suureks saama", otsivad oma eesmärki elus. Keerulised, vähemotiveeritud õpilased võivadki nõrgema matemaatika tulemusega gümnaasiumist läbi minna.*

Sotsiaalne funktsioon võib olla esiplaanil näiteks ka koolil, kus õpivad eelkõige vene taustaga õpilased. Kui taoline vene taustaga kool on oma piirkonnas ainus, siis seal tuntakse suurt sotsiaalset vastutust õpilase koolis püsimise eest. Ka minimaalne sooritus võib olla hea tulemus. Õpilast ei saa tõugata tänavale.

Kõrge saavutusmotivatsiooniga koolides väideti eraõpetajate kasutamise vajadust. Kui koolis hakkama ei saa, tuleb abi otsida mujalt. Kuid reeglina koolid, mis on kõrge maine ja kõrgete tulemustega, rõhutavad samuti mitmekülgse hariduse vajalikkust ja võimalikkust koolis. Selge ja teadlikult rõhutatud sotsiaalse funktsiooniga koolis meenutati põhikooli ja gümnaasiumi seaduses (§ 5) sõnastatud gümnaasiumi eesmärki: *Gümnaasiumi ülesanne on noore ettevalmistamine toimima loova, mitmekülgse, sotsiaalselt küpse, usaldusväärse ning oma eesmärgi teadvustava ja saavutada oskava isiksusena erinevates eluvaldkondades: partnerina isiklikus elus, kultuuri kandja ja edendajana, tööturul erinevates ametites ja rollides ning ühiskonna ja looduskeskkonna jätkusuutlikkuse eest vastutava kodanikuna.*

Sotsiaalse suunitlusega koolis võivad õpilased kirjeldada end kui tagasihoidlikke, laisku, mitmekülgseid noori, kelle hulgas on palju sportlasi ja muusikuid. Õppijatena nad end väga osavaks ei pea, õppimine võib paljudele olla suhteliselt raske. Noorte jaoks on oluline olla siiras ja aus, hea suhtleja, huumorimeelega; õppimine ja head hinded ei taga kaaslaste hulgas populaarsust.

Riigieksamite väärtus ja kõrgkooliks ettevalmistus.

Mitmetes koolides oli selgelt tunda, et riigieksamid ja selle alusel kasutatavad võrdlused on kooli jaoks välised survevahendid, millele püütakse alluda ja maksimaalselt täita, aga mis siiski on loonud midagi kunstlikku. Nn tippkoole võidakse tajuda sellistena, kes rakendavad õpetamisel meetodeid, millel teatav küsitav väärtus. Osutatakse sellele, et nn tippkoolides ei pea nii mõnigi õpilane vastu. Lõiguke koole külastanud intervjuueerija märkmetest.

/.../ Kõik olid uhked selle üle, et koolis ei keskenduta ainult ainete õppimisele. Kuigi tajutakse välist survet (ministeeriumilt ja lastevanematelt) ka häid eksamitulemusi toota. Õpilased mainisid, et viimases klassis on õppimine igavam, sest keskendutakse kordamisele. /.../ Kõik

intervjueeritud võrdlesid end /.../, mis on kõigi edetabelite tipus. /.../ inimesed kirusid neid meetodeid, millega tipus püstitakse. /.../

/.../ Kool ei pea ülikõrgete eksamitulemuste saavutamist oma eesmärgiks. Eksamitulemused on kõigi osapoolte silmis pigem üks võimalik ja võib-olla mõnel puhul vajalik tingimus mõne suuna või eriala õppima minekul. Samas ebaõnnestunud eksamitulemust ei nähta probleemina, sest vajadusel saab järgneval aastal siis soovi korral sellele eraldi keskenduda ja eksam uuesti teha. Pigem nähakse eesmärgina võimaldada noortes arendada endal erinevaid andekusi (kunsti, muusika, teatri suunad, reaali- ja humanitaarsuundade valik gümnaasiumi alguses). Tahetakse anda noorele aega leida oma tee, anda aega suureks kasvada.

Koolides, mida iseloomustab pigem sotsiaalne orientatsioon, võib kohata õpetajate järgmist vaatekohta: *Tunneb ennast suutlikuna mõista õpilaste eesmäärke ja õpetada nii, et õpilased igauks saavutaksid endale püstitatud õpieesmärgid. Õpetaja töö ülesanne - sellises maapiirkonna koolis on kool sotsiaalhoolekande asutus, gümnaasium ei pea tingimata olema ettevalmistus ainult kõrghariduseks vaid ka kutsehariduse jaoks.*

Liimist-lahti kool.

On olemas koole, kus näib olevat edukaks tööks midagi süsteemset paigast ära, erinevad osapooled ei mõista üksteist ja oma kohta ühiskonnas. Taolise kooli puhul kohtasime ka väikest lisandväärtust. Kirjeldatav liimist-lahti kool oli selgelt teistest erandlik.

Väga suur kool, mille puhul avaldus teistega võrreldes enam negatiivsust, mõningast kriitilisust erinevate oma kooli osapoolte suhtes ja kus arvamused võisid üksteisest kardinaalselt erineda.

Kooli erinevatel osapooltel ei olnud ühest nägemust kooli eesmärgist või suunitlustest. Ühelt poolt kiideti praktilisi suunitlusi /.../, teisalt aga leiti, et see alandab gümnaasiumi väärtust, viib õppimise taset alla. Ka see, milleks õpitakse, ei olnud üheselt mõistetud. Väga mitmed rõhutasid heade hinnete ja kooli maine tähtsust, teised leidsid, et need pole üldse tähtsad.

Kooli eripärana välja toodud rohked tunnivälised üritused tekitasid samuti vastakaid arvamusi. Ühelt poolt oldi uhked, et kool eristub rohkete üritustega, teisalt kritiseeriti, et see tekitab õpilastele raskusi õppetööga toimetulekul, kuna õpilased peavad neid korraldama üldise õppetöö ajast ja õpetajad ei ole väga mõistvad selles osas.

Õpetajad olid oma mõtteavalduste põhjal üldiselt tööle pühendunud ja väljendasid oma parimat tahet toime tulla nende õpilastega, kes nende koolis on (kuna neid ei valita, vaid võetakse kõik soovijad vastu). Selle keerulise olukorraga toime tulekuks toodi välja nii minnalaskmist (kuidagi kolme välja kirjutamine) kui ka autokraatlikke rangeid ja koheselt toimivaid meetmeid (koolist välja viskamine).

Koolis tunnetatakse, et ei olda parim kool ning süüid nähakse pigem kas teistel osapooltel, haridussüsteemi vigadel või koolide ebavõrdsetel võimalustel. Koolide hindamise, järjestamise ja igasuguste haridusuuringute osas üldiselt oli /.../ väga kriitiline ja negatiivne. Probleemina nähti ka finantsprobleeme, kuna ei suudeta /.../ koolidega võrreldes piisavalt head palka õpetajatele pakkuda ja sellega jäädakse juba väljakoolitatud õpetajatest sageli ilma.

Selles koolis toimunud vestlusest õpilastega selgus nende pigem väline kui sisemine õpimotivatsioon: *Õppimine - omandan enda jaoks seda, mis on huvitav; õpin, sest vanemad käsivad; õpin gümnaasiumis, sest ei olnud midagi targemat teha; on asju, mille pean lihtsalt ära tegema.*

Õppimise väärtustamine? Üldiselt vist väärtustatakse (pigem ebalevad vastused), nõutakse palju, kuid antakse ka järele (mõnede arvates antakse liiga palju järele ja nii ei teki kohusetunnet). Koolis õpitava elulähedus? Ebakindlad vastused, üldiselt arvamus, et mitte kõiki aineid/kursusi ei oleks vaja, mitte kõiki ei õpita ka võrdse pühendumisega.

Mis soodustab õppimist? Kui aine on huvitav; kui õpetaja isiksus on selline, et tahad õppida; kui arvad, et seda läheb elus vaja; "viimase hetke motivatsioon"; et vanemad sunnivad.

Mis takistab õppimist? Vähene viitsimine, laiskus; tahaks hoopis tööl käia, et oma raha teenida; isiklik elu; mõttetus ained; eksamiainete 1-punktiline soorituse piir on vähemotiveeriv.

Sama kooli õpetajate puhul võib kohata autoritaarsust ja enesekaitset. */.../ Õppimine oleks rohkem väärtustatud, kui oleks tasuline. Et on vabatahtlik ja tasuta, siis näikse olevat levinud arusaam, et teen, mis tahan. /.../ Vestluses toimus mitmeid muutusi-trafaretsetest optimistlikest hüüdlausestest (Peaks olema optimistlikum, nägema elu rõõmsamates värvides, kuidas muidu ellu jääda.) negatiivse kurtmiseni (Riik ei tunnusta õpetajaid materiaalselt, aga kes meist elab ilma palgata. /.../tunde vähe, ei saavuta midagi, sportlastel puudumisi palju). /.../ Vestluse üldmulje tõrges, isegi tige haridusuuringu(-te) teostajate suhtes, kasutatud andmeid kahtluse alla seades ning väites, et sellised näitajad ei näita tegelikult midagi.*

Õpilastega koostöö ja nende usaldamine.

Kuigi õppetöö korralduse suhtes kriitiliselt meelestatud õpilasi on kõikjal, kipuvad nad olema pigem neis koolides, kus õpilasesindusel on väike roll. Kõrgema lisandväärtusega koolide õpilased olid koolieluga tugevalt seotud. Nendes koolides toimib suur osa õpimotivatsiooni tõstvatel teguritel õpilasesinduse vahendusel. Siis õppekorraldust puudutavad regulatsioonid on töötatud välja koos õpilaste esindajatega ja see koostöö aitab kaasa nende rakendamisel. Kui õpilaste esindatus on nõrk, kipuvad nad käituma individualistlikult. Suhteliselt kehvapoolses koolis kohtasime õpilast, kes tõi näite enda kiusamisest õpetajate poolt. ja siis helistas mu ema kooli ja pärast seda on õpetaja normaalne.

Kohortide erinevus ja õpilaste heterogeensus.

Nii koolijuhid kui õpetajad kinnitasid, et aastati võivad õpilaskontingendid erineda ning seetõttu võivad kahe järjestikuse aasta õppetulemused samuti väga erineda. Ühe-kahe aasta lõikes ka suurt keskmiste hinnete erinevust peeti loomulikuks. Õpilaste aastakäigud erinevad oma suutlikkusest õppida ja siit ka võimalikud erinevused lisandväärtuses.

Kooli kaitse vajadus.

Koolide välist võrdlemist, pingeridasid jne tajusid väiksema lisandväärtusega koolid kui ebaõiglast ja kunstlikku survet, mis ei võimalda esile tuua tegelikke probleeme.

Näited

Ilmselt ei ole võimalik väga täpselt ja arvuliselt iseloomustada iga kooli lisandväärtust, st seda osa õpilaste teadmistes ja oskustes, mida just antud koolis õppimine on juurde andnud. Koolide tegutsemise tingimused on selleks väga erinevad ning kombineeruvad omavahel erinevatel viisidel. Oluline on ka see, et paljud erinevused võivad olla kujunenud pika aja jooksul, olla seotud haridussüsteemi reorganiseerimistega jne., mistõttu paari-kolme viimase aasta hinnete võrdlemine võib olla liialt lühiajaline, et esile tuua sisuliselt olulisi erinevusi kooli arengus. Kuid see ei tähenda, et kooli panuse eristamine oleks mõttetu. Järgnevalt toodud kahe näites iseloomustame kahte kooli, millest esimene kuulus stabiilselt madala ja teine stabiilselt kõrge lisandväärtusega koolide rühma.

Esitame koole külastanud uurijate vaatluse ja intervjuude protokollid kahest koolist. Kuigi need koolid on reaalselt olemas, ei maksa üritada neid tuvastada.

Näide koolist, mille lisandväärtuse hinnangud olid süstemaatiliselt madalad.

Intervjueerija märkmed vestlustest kooli direktori, õpetajate ja õpilastega.

Esmased tähelepanekud.

/.../. Kaks aastat tagasi /.../ koolisüsteemi ümberorganiseerimise tõttu liideti /.../ ...gümnaasiumiga, mis oli väga nõrk kool. Tolleaegsed ...gümnaasiumi õpilased ja osa õpetajaid liitus /.../. Esimesed paar aastat oli kohanemisaeg, mis oli keeruline õpilastele ja õpetajatele. Praegu on kolmas aasta pärast liitumist.

Füüsiline õpikeskkond.

Kool on hiljaaegu remonditud, näeb suurepärase välja. Kool saab kasutada kõrvalasuvat spordihalli sporditundideks. Õppetöök on loodud suurepäraseks tingimused. Koolikell on meloodia.

Direktor.

Direktor, vaatamata algsele vastuseisule suhtles väga meeldivalt. Direktoritöö selles koolis on väga töömahukas, aga meeldiv. Meeldivaks teevad selle äärmiselt tugevad õpetajad ja hea õpikeskkond. Sulandumine läks üllatavalt hästi. Ka uued õpetajad (endisest ...gümnaasiumist) on väga tublid ja saavad hästi hakkama. Neil olid küll natuke teistsugused harjumused, ja tulid teistsugusest organisatsioonikultuurist. Nad olid harjunud tegema suurt lisatööd nõrkade järeleaitamiseks. Uus põhimõte, mis neil tuli omaks võtta, oli see, et põhiline õppimine tuli ära teha koolitunnis, järeleaitamist ja upitamist tuli rakendada ainult nende puhul, kes olid tõesti pikalt puudunud ja vajavad seda.

Õpetajate keskmine vanus on päris kõrge, 50 kanti. Õnneks on aga viimastel aastatel tulnud ka noori õpetajaid. Uute õpetajate leidmine ongi mõnikord keeruline. Kui keegi hea kandidaat on silmapiiril, siis tehakse talle otse pakkumine, et ta tuleks kandideerima. Uusi õpetajaid valitakse hoolega, konsulteeritakse ka eelmiste tööandjatega. Õpetajate hulgas on palju vilistlasi.

Õpilastest rääkides – enamik on sellised, kellega pole üldse probleemi, nad on tulnud siia õppima. 20% on eriliselt pühendunud. 10% -ga võib vahel probleeme ette tulla. Õpilastel on suhteliselt suur õpikoormus, see on tulnud välja ka rahuloluküsimustikus. Õpetajaid suunatakse sinnapoole, et koduste ülesannete maht ei läheks liiga suureks. Tund on õppimise koht, siis tuleb enamus jõuda ära õppida. Direktor rõhutab, et nad on õppimiskallakuga kool. Laste lugemus on tänapäeval väiksem. Aga kuna nad elavad infomaailmas, siis nad kasutavad oma digivahendeid tunnis. See on siin lubatud (hiljem tuli välja, et paljud õpetajad seda siiski ei luba, vaid korjavad telefone tunni alguses kokku, et need ei segaks õppimist). Tekib ka vahe nooremate ja vanemate õpetajate ja nende tööstiili vahel. Aga mõnikord on ka vanemad päris osavad digivahendite kasutajad. Õpilasi motiveerib eelkõige soov kõrgkoolidesse edasi pääseda. Seetõttu võtavad nad ka oma õpinguid väga tõsiselt.

Väljalangevus oli väga suur viimased kaks aastat (üleminekuajal). Nüüd on see oluliselt vähenenud. Mitmed lapsed on lahkunud majanduslike probleemide tõttu, just need, kes kaugelt tulevad ja peavad /.../ elukohta üürima, pered ei tule rahaga välja.

Õpilaste suhted on üldjuhul head. Eelmisel aastal oli juhtum, kui üks õpilane palus klassivahetust, kuid see ei aidanud suhete parandamisele kaasa. Mõnikord on õpilased kaevanud, et mõne õpetaja otsus pole olnud õige või õiglane. Sellisel juhul saadetakse õpilane selle sama õpetaja juurde, et ta kõigepealt püüaks ise oma õpetajaga probleemi lahendada, hiljem küsitakse õpetajalt tagasisidet, kuidas olukord lahenes.

Direktor peab ennast suhteliselt pehmeloomuliseks ülemuseks. Ometi võivad õpetajad tulla oma ettepanekute ja algatustega, ja kedagi tagasi ei saadeta ega hukka ei mõisteta. Arendusjuht on majas noor ja teotahteline ja tal on palju uusi ideid, aga kõike siiski pole võimalik ellu viia.

Direktor peab koolieksameid riigieksamitest paremaks. Näiteks matemaatika eksamit tahaks ta teha valikuliseks. Samuti peab ta negatiivseks koolide pingereastamist ja uut süsteemi, miinus ja plusspunktidega. Direktoril on ka etteheiteid meediale, mis seda kajastab. Survet koolile ega õpetajatele ta ei tunnista, ei avalikkuse poole pealt ega kohalikult omavalitsuselt. Ometi, õpetajad tunnevad pinget oma õpilaste tulemuste pärast, eriti siis, kui need avalikustatakse.

Õpetajad.

Üleminekuaastad olid ka õpetajatele rasked, uute õpilastega kohanemine, õpilaste omavaheline vastasseis oli tuntav, omavahel nad ei suhelnud (õpilased seda ei tunnistanud, nende sõnul said õpilased väga hästi omavahel läbi, küll aga tegid õpetajad eri koolide õpilastel vahet). Paljude õpetajate tundides käis väga vähe õpilasi kohal, mõnikord oli vaid 3-4 õpilast klassis, õpilaste motivatsioon oli kadunud. ...gümnaasiumi õpilased käisid uue õpetaja poolt hinnatud kirjandeid näitamas veel oma vanadele õpetajatele, nad ei usaldanud uute õpetajate poolt pandud hindet. Õpetajad võtavad väga südamesse seda, et kõrgemalt poolt heidetakse neile halbu tulemusi ette – „Vaadake oma tulemusi“. ...gümnaasiumi õpilased olid tulnud gümnaasiumisse teadmiselega, et nad niikuinii saavad gümnaasiumi lõputunnistuse kätte, selleks ei pea väga palju pingutama. Paljud neist käisid ka tööl. Uued nõudmised, s.t /.../ nõudmised olid nende jaoks liiga rasked. Palju oli väljalangejaid, klassid liideti. Õpetajad olid väga rahulolematud koolide liitmise pärast. Õpetajad tunnevad avalikkuse survet oma eksamitulemuste pärast, avalikkuse huvi ja ka vastutus õpilaste ees tekitab lisapinget.

Õpetajad toetavad väga palju, et kõik õpilased edasi jõuaksid. Nende õpetajad ei käi tööl raha pärast, kõik teevad oma tööd südamega. Tänapäeva õpilased on julged, nad väljendavad oma arvamust, suhtlevad, vaidlevad. Õpetajad tunnevad, et nad on kurnatud, nad tahaksid jõuda iga õpilaseni, kuid klassid on suured ja kõigile ei saa tunnis isegi sõna anda. Andekamate jaoks ei jätku õpetajal enam energiat, nemad on tihtipeale jäetud iseseisvalt tegutsema, õpetaja aur läheb nõrgemate järele aitamisele. Õpetajad ütlevad, et praegustele noortele meeldib õppida, midagi uut teada saada. Osasid motiveerib ka hea hinne. Eriti palju ei paista nad praegu oma tulevikule mõtlevat. Õppimine peab olema nende jaoks huvitav, muidu nad ei tule kaasa. Andekates tekitab vastuseisu ja viha see, kui õpetaja nõuab sõna-sõnalist ülesütlemist, aga õpilase oma väljendatud mõtet ei tunnista õigeks. Probleeme tekitab ka see, kui õpilased ei tea hindamispõhimõtteid. Kõik õpetajad ei selgita neid õpilastele. Selles koolis on olnud probleeme õpetajate vahel. Mõnedel õpetajatel on teistsugused ja arusaamatud hindamispõhimõtted, see põhjustab konflikte õpilaste ja õpetajate vahel, klassijuhatajad peavad neid asju ise klaarima.

Õpilaste ja õpetajate suhted on üldiselt normaalsed. Nooremaid õpetajaid usaldavad õpilased rohkem ja räägivad neile asju, mida ehk kõigile ei räägita. Mõnikord kaebavad ka teiste õpetajate peale. Kurdetakse, et mõni õpetaja ei ole mõistev, mõistab õpilasi hukka, ei tule õpilastele vastu jne. Õpetajate elu selles koolis on väga hea. Õppealajuhataja on suurepärane, õppetöö korraldus on väga paindlik ja kiire. Mõnikord ei tee direktsioon omavahel koostööd. Tehakse vastukäivaid otsuseid. Sellest saavad aru ka õpilased. Õpilasesinduse ettepanekutega ei arvestata, juhtkond on vanameelne, mingeid arenguid ei ole. Nii õpilased kui õpetajad tunnevad, et kool on tegelikult paigalseisus, aga isegi selle väljütlemine midagi ei muuda.

Õpetajad tunnistavad, et majas ei suudeta õpetajate-vahelisi probleeme lahendada. Eelistatakse mitte sekkuda konfliktidesse. Probleeme hakatakse lahendama siis, kui lastevanemad on vastava märgukirja koostanud. Õppealajuhatajast on rohkem abi probleemide lahendamisel.

1/3 lõpuklassi õpilastest elab pereelu. Seetõttu on ka vanematega kontakt nõrk. Vanemad enam ei sekku oma laste asjadesse.

Õpetajate arvates on parim osa sellest tööst õpilased. Kõige raskem on selles töös see, et õpilaste suhtumine õppetöösse ei ole enam prioriteetne. Paljud käivad tööl kooli kõrvalt. Õpetaja ei tunne riigieksami survet avalikkuse ega ühiskonna poolt. Aga oma majas mõnikord kolleegid ütlevad, et nii madalad eksamitulemused... Linna peal räägitakse, et /.../ tasub tulla, sest seal ei pea õppima. Aga räägitakse ka, et seal on mõistvad õpetajad, tullakse õpilastele vastu ja aidatakse järele. Paljud õpilased tulevad gümnaasiumisse vanemate survele. Aga erilist võimekust neil seal õppida ei ole. Õpilased on toredad ja vahetud, armastavad probleemide üle arutleda. Iseseisvaid õpioskusi ja pühendumust võiks rohkem olla. Nad ei oska paljusid aineid õppida. Paljud pole ka harjunud õppima. Õpilased ise ka tunnistavad, et nad on laisad ja ei viitsi õppida. Tööl käivad need, kes peavad iseseisvalt toime tulema, kes elavad üksi. Mõned käivad tööl ka lihtsalt taskuraha pärast. Õpetaja ei ole õpilaste jaoks enam autoriteet, õpilased püüavad dikteerida, milline aeg sobib neile järele vastamiseks ja siis peab õpetaja aega leidma. Klassid on suured, isegi 37 õpilast. On klasse, kus annavad tooni tublid õppijad. Aga mõnikord tõrjutakse tublid õppijad tagaplaanile. Õpilaste väljalangevust püütakse piirata, ja nii veetakse ka nõrgemaid läbi. Kontrollitakse ka õpilaste kohalkäimist, põhjuseta puudumised toovad kaasa karistuse kuni väljakukkumiseni.

Õpetajatel on mure ka kooli tuleviku pärast, kas nad jäävad kestma või likvideeritakse see kool kunagi. Üks õpetaja tunnistas, et koolide liitmise järel tegid õpilaste sõnutsi hoopis õpetajad vahet kahest koolist pärit õpilastel. Õpetaja sõnutsi on paljud õpilased tunnistanud, et neil on ärevushäired, kasutatakse antidepressante, tervised on kehvad.

Õpilased.

/.../ õpilased on tavalised Eesti noored. Vahel ei viitsi koolis käia, vahel jälle viitsivad. Nad on vaiksed ja tagasihoidlikud, mingil määral kohusetundlikud, hästi palju sõltub sellest, milline on

klassikollektiiv. Kui inimesed on kokku tulnud väga erinevatest koolidest, siis nad ei sulandu hästi kokku. Palju on juurde tulnud selliseid õpilasi, kes pole teistes koolides hakkama saanud, on sealt välja langenud ja nad ei viitsi ka siin koolis käia ja õppida. Õpilaste puudumine ja kehv õppimine tekitab palju pingeid õpilaste ja õpetajate vahel. Kohaletulnud saavad siis õpetaja pahameele osaliseks. See, kes tahab siin koolis õppida, see leiab ka võimaluse.

/.../ on väga hea seltskond, palju häid sõpru. Pärast koolide liitmist muutus siin päris palju, siin on vaba õhkkond, õpetajad on üldiselt sõbralikud. See, millised on suhted õpetajatega, sõltub sellest, kuidas sa ise käitud ja kuidas sa temasse suhtud. Samas on ka üksikuid õpetajaid, kelle tunnis ei julgegi midagi küsida, antakse mõista, et siis oled rumal. Vajadusel aitavad kõigepealt klassikaaslased. Seejärel otsitakse abi vanematelt ja alles seejärel õpetajatelt.

Enamik gümnasiste koduseid töid ei tee, püütakse tunnis võimalikult palju ära õppida. Töökoormust hindavad noored väga suureks, pikad päevad koolis ja palju koduseid ülesandeid. Veerandi lõpuks on väsimus suur, sest palju kontrolltöid jäetakse ka veerandi lõppu. Depressioone ega muid vaimse tervise häireid noored ei tunnista endil olevat.

Õpiprotsessi määrab ära õpetaja, õpilastel eriti midagi valida ega otsustada ei ole. Tundub, et õpilased ei oskagi ise tahta, kuidas saaks efektiivsemalt õppida. Põhiline motivaator on võimalus minna edasi õppima, „saada siit välja“. Paljud õpilased on tulnud gümnaasiumisse vanemate survele või seetõttu, et kutsehariduses soovitud eriala ei olnud.

Õpilaste vahelised suhted koolis on head, aidatakse üksteist. Koolikiusamist ei ole. Ühiseid üritusi ja huviringe on vähe, sellisest ühistegemisest tunnevad paljud puudust. Vähesedki üritused, mis on, pole õpilaste jaoks atraktiivsed. Õpilased tunnistavad, et neil pole huvi kooli ürituste vastu.

Üleminekuaastad andsid tunda ka õpilaste puhul. Nad märkasid, et mõned õpetajad tegid vahet kahe kooli õpilaste vahel. Õpilased ise said hästi omavahel läbi, aga just õpetajad kippusid vahet tegema. Üldjuhul on õpetajad väga head ja toredad, mõningate eranditega, kes suhtuvad õpilastesse üleolevalt ja põlastavalt. Nende käest ei julgeta midagi küsida, pigem lepitakse halva hindega kui palutakse midagi üle selgitada. Õpilastele teeb meeleshärmi see, et nende arvamusega ei arvestata – „sinu õppeedukus on nii halb, et sul pole üldse õigust midagi tahta“. Noori õpetajaid on vähe, sellest on kahju, sest noorematega on kergem läbi saada.

Parim, mis see kool on neile andnud, on sõprussuhted. Mõned õpetajad ja nende tunnid on olnud väga head.

Näide koolist, mille lisandväärtuse hinnangud olid süstemaatiliselt kõrged. Intervjueerija märkmed vestlustest kooli direktori, õpetajate ja õpilastega.

Õpetajate tuba, kantselei ja direktori ruum asuvad kõik lähestikku. Õpetajate tuba on üsna väike, seal on diivanid, paar arvutit, seinal puutetundliku ekraaniga arvuti, kus jookseb tunniplaan ja võimalus võtta kohvi. Vahetunnil õpetajad valmistavad ette ja paljundavad järgmise tunni materjale, vestlevad omavahel, räägitakse, millised õpilased, mis tegevustes edu on saavutanud. Teatakse üksteise tegemistest üsna palju. Lepiti kokku ka tunni külastus, kus üks õpetaja läheb teise tundi vaatlema, ollakse avatud ja sõbralikud. Õpetajatel õpetajate toas eraldi kappe ei ole, nende asjad on klassiruumides. Klassiruumid on enamasti gümnaasiumiastme õpilastele lahti, põhi- ja algkooliõpilased peavad ootama õpetajat või tunni kella, et klassi saada. Koridorid on vahetunnis üsna üle rahvastatud, õpilased vestlevad ja õpivad vahetunnis. Korrapidajaid ei märganud, pingid istumiseks olid mõnes kohas ja ühel korrusel ka lauad male mängimiseks ja õppimiseks. Uues majas on ruumilised võimalused väga head.

/.../ on ajaloolistele traditsioonidele toetuv kool, mis on avatud, arengut toetav, mitmekülgne vana kool, mille kohta vanemad ütlevad õppimiskallakuga kool. Olulised on väärtused, väärtuskasvatus, isamaalisus. Koolil on suur vilistlaskond, vilistlaste kokkutulekud on igal aastal ning koolil on tihe suhe vilistlastega. /.../ on direktori sõnul tugeva identiteediga mitmepalgeline kool, kust sirguvad nii teadlased kui muude eluvaldkondade inimesed. Aktsepteeritakse erisusi ja püütakse olla paindlikud, sest loodusteaduste kui reaalinete õpilased on sageli erilised, näiteks aktsepteeritakse kui õpilane riigieksamil kirjandit ei kirjuta, kuid on andekas programmeerija. Tunnevad vastutust seadustes jmt haridusmaastiku muutuste osas arvamuste avaldamisel ja kaasaráäkimisel. /.../ on mitmekesine õpe ja ollakse valmis muutusteks, kuid ei tormata iga asja, uuendusega enne kaalutlemist kaasa. Ainete sidusus on oluline, võimaldatakse õppekäike. Traditsioonid: teaduspäev /.../.

Enamasti otsustatakse /.../ õppimise kasuks perekondlike traditsioonide tõttu, vanemate soovitusel, loodus- ja reaalinete kallaku tõttu, huvist reaalinete vastu. /.../e tulevad õppijad üle Eesti.

Õppimisvõimalused

Reaalsuunaline kool, pakuvad suunamooduleid: programmeerimine, tehnoloogiad, majandus. Valikaineid on palju (üle 40 kursuse), osad ühiselt teiste /.../ koolidega.

Gümnaasiumisse astujatele tehakse põhjalik tutvustus erinevate moodulite ja valikainete osas, et nad oskaksid teha valikuid.

Õppijad

Teistmoodi õppijad, uus põlvkond, mida iseloomustab fragmentaarsus, ei suudeta teha pikki töid, rutiinseid asju. Märksõnad: väga kiiresti, üksikuid asju. Tublidel õpilastel palju võimalusi teadusmaailmast osa saada, rahvusvahelised konverentsid jne. Oluline on õppijate ajaplaneerimise oskused, et suure koormusega toime tulla. Kool püüab õppijaid toetada aega paremini planeerima. Tundidesse kaasatakse ka praktikuid, tippspetsialiste rääkima näiteks investeerimisest.

Õpilaste hinnangul on /.../ õpilased orienteeritud õppimisele, tähtis on olla edukas, õpilastel on eesmärgid tulevikuks, mille nimel nad töötavad. Õpilased hoiavad kokku ja on uhked, et nad on /.../. Suhted ja koostöö vilistlastega luuakse juba kooliajal.

Hindavad kooli kõrgelt. Kooli tulla on tore, inimesed sõbralikud ja lõbusad. Õpetajad on nõuandvad, tegutsemine on õpilaste teha. „Kuna see kool annab mulle nii metsikult palju ja mina tunnen vähemalt seda, et kõik õpetajad panustavad meisse nii palju, siis on nagu see tunne ka, et ma tahaks ka ise midagi tagasi anda, see tähendab, et ka mina olen valmis sellesse kooli panustama ja kaasa aitama selle toimimisse...“

Kuna /.../ valib endale õppijaid, siis on õppijad üsna ühtlase taseme ja võimekusega. Õppijad on õpetajate ja kaaslaste suhtes lugupidavad.

Õppimine

Kujundav hindamine ja õpitulemused toetavad õppijate õppimist koolis. Selle tulemusel julgevad õpilased enda õppimist hinnata, teisi hinnata ja anda tagasisidet. /.../ ei õpetata ette, oluline on seoste loomise oskus. Õppimine on pingutus ja seda õppijad teavad. Õppimine on väljakutset pakkuv, vahel raske, kuid saab eluks hea vundamendi. „Kui ülesandeid ära ei tee, siis ei pea /.../ vastu.“ /.../ õpilastel on ambitsioon ja motivatsioon õppida hästi, eeskujul vilistlaste näol motiveerib tänaseid õppijaid. Hindeid „viis“ ei saa kergelt, selleks peab vaeva nägema, pingutama. Hinded on tähtsad kui on soov minna välismaale õppima. Ka loomulikult andekad peavad pingutama. Olulised on ajaplaneerimise oskused, mis aitavad õppimises hästi toimida. Õpetajad jagavad selles osas ka nippe. Tunnis kaasategemine on oluline. Puududa ei soovi keegi, sest see tähendab lisatööd. Väärtuseks on paljude õpetajate poolt toodud reaalehulised näiteid ja neid saab ainult tunnis käies, mitte õpikust lugedes. Paljud õpetajad ei kasuta õpikuid vaid on töötanud välja eraldi materjali. Õppijad peavad suureks väärtuseks, et õpe on /.../ mitmekesine, palju võimalusi valikaineid valida ja süvitsi minna. Õppijate sõnul on oluline lisaks õppimisele tegeleda teiste asjadega ja olla aktiivne mitmetes valdkondades, et tulevikus oleks ellu astuda lihtsam. Koolivälised tegevused aitavad paremini õppida, „mida

rohkem teed seda rohkem jõuad“. Kuna õpitavate ainete maht on suur, siis õppijad on saanud aru, et tuupimisega kaugemale ei jõua, oluline on seoseid luua ja operatiivne olla. Õpetajate sõnul panustavad õppijad õppimisse ja on valmis osalema erinevatel konkurssidel, projektides.

Õpetajad

Hea koostöö õpilastega, suudavad õpetada nii, et nad on inspiratsiooniks õpilastele olles ise oma valdkonna fanaatikud. Õpetajad on lugupidavad, ei ole õppijatega sinasõbrad ja toetavad õppijaid. Õpetajatele võimaldatakse paindlikkust ja nad ei ole kohustatud õpetama kindlate õpikute alusel või kindlatel viisidel, igäüks leiab oma tee, et õppijaid parimal viisil toetada, inspireerida. Õppijate hinnangul on /.../ väga kõrge tasemega õpetajad, kes on avatud küsimustele ja väljakutsetele, teavad oma õppijate tasemeid ja annavad võimalusel lisaiülesandeid. /.../ õpetajad ei sunni õppima, õppijad õpivad ise, igäüks õpib enda jaoks ja õpilased väärtustavad seda kõrgelt. Õpetajad on eeskujuks, neist peetakse lugu, sest nad on ise oma aine fännid. Vahetu suhtlemine õpetajate ja õpilaste vahel on üks põhjuseid miks õpetajad õpetavad antud koolis. Kool pakub õpetajatele piisavalt enesearenguvõimalusi koolituste näol, tunnustatakse kui õpetaja on midagi hästi teinud (tänukirjad, palgalisa).

Õpetamine

Õpetamine on õpilaste sõnul tasemel, mis on ühtlaselt kõrge. /.../ õpetajad peavad olema tasemel, sest õpilased on motiveeritud ja esitavad küsimusi ja väljakutseid teemadega süvitsi minna. Õpilased usuvad, et õpetajatele meeldib /.../ õpetada. Ajalookursusel keskendutakse palju kooli ajaloole ja traditsioonidele, see loob ka õppijates eeldused kooliga tugevamalt kokku kasvamiseks, väärtustamiseks. Ühe õpetaja sõnul on õpetaja ülesanne klassi kokku liitmine, et kõik saaksid aru, et nad on koolis ühe asja eest. Oluline on toetada õppijaid, et nad kujuneksid iseseisvateks mõtlejateks. Õpetamine /.../ on väljakutse, sest õppijate tase, motivatsioon on kõrge ning oluline on pakkuda neile mitmekülgset ja väljakutset pakkuvat õpikogemust mh on fookuses ka õpilaste silmaringi laiendamine nt peavad õppijad pidama kultuuripäevikut. Mitu õpetajat nentisid, et arendades õpilast arenen ise.

Suhted

Õpetajad ja direktor on vastutulelikud, õpilaste ideid ollakse valmis arutama ka kooli koridoris. Ideede elluviimiseks peab olema piisav arv huvilisi ja plaan, siis on läbirääkimised edukamad. „Kui õpilased on mingisuguse mõtte välja käinud, mida nad tahaksid teha, siis õpetajad, õppealajuhataja ja direktor aitavad seda ellu viia kui mingisugune plaan on olemas, näiteks /.../ klubi või õpilasesindus on nii alguse saanud, /.../.

Õpilaste omavahelised suhted on head ja kuna koolis on palju üritusi, siis seeläbi luuakse rohkem võimalusi suhtlemiseks ja teineteise tundmaõppimiseks. Jagatakse ühiseid väärtusi, ühtsuse tunne on suur, seetõttu osaletakse erinevatel üritustel ka pea sajaprotsendiliselt. Pole aega mitteläbisaamiseks või õelutsemiseks. Ühtsus, meeskonnavaim ja võistlusvaim on olulised õpilastele.

Õpetajate-õpilaste- juhtkonna suhtlus on partnerlus.

Koostöö lapsevanematega sõltub klassist, gümnaasiumiosas on aasta alguses lastevanemate koosolek ja hiljem on koostöö lähtuvalt vajadustest.

Õpetajate omavahelised suhted on head, ühtehoidvad, rohkem suheldakse sama valdkonna õpetajatega. Toetatakse üksteist ja keskkond on koostööd soosiv.

Tugisüsteemid

Olemas on psühholoog, logopeed, karjääri – ja õppenõustamine Rajaleidja keskuse toel. Igal-aastal toimuvad arenguvestlused. Kui märgatakse probleeme, siis lähenetakse nendele individuaalselt. Üle aasta satub õppijate hulka mõni /.../ sündroomiga lapsi, kes õpivad koos teistega ja õpetajatel on selles osas läbi viidud koolitusi.

Õppijate tulevik

Minnakse peamiselt kahte ülikooli, kas Tallinna Tehnikaülikooli või Tartu Ülikooli ja igal aastal ca 10-15% lõpetanutest lähevad välismaale õppima (Edinburgh, Cambridge, Yale jt).

Riigieksamid

/.../ saavutatakse riigieksamil head tulemused, kuna keskendutakse sügavate õppimisviiside kujundamisele, seoste loomisele, kriitilisele mõtlemisele, väärtuskasvatusele. Riigieksamiteks hakatakse enamasti valmistuma alles viimasel veerandil, kuid see ei ole eesmärk omaette.

Järeldused koolide lisandväärtuse arvestamise tarvis.

Senine lisandväärtuse arvutamise mudel on jätnud kõrvale:

- 1) koolide võimaluse õpilasi valida;
- 2) kooli teadliku orientatsiooni laiemalele sotsiaalsetele eesmärkidele;
- 3) õpetajate töö, mis tehakse ka koolides, kus õpivad õpilased, kelle huvid on vähemakadeemilised ning kelle jaoks võib olla vaimne töö raske;
- 4) koolide reorganiseerimisega kaasnevad efektid.

Neid tegureid peaks edaspidi arvestama saavutatavaks lisandväärtuse suurem sisuline õigustatus.

Koolide reastamine riigieksamite hinnete põhjal on lihtsustanud ettekujutust sellest, mille alusel kujuneb õpilase hinne ja akadeemiline edu. Kool ja õpetamine on vaid üks paljudest teguritest, mis on hinnete taga. Gümnaasiumi lisandväärtuse mudeldamine, mis jätab kõrvale õpilase saavutused põhikoolis, on seetõttu kindlasti sisuliselt õigem ja õiges suunas lähenemine, sest põhikooli edu pole gümnaasiumi töö tulemus. Lisandväärtuse leidmine praeguses lahenduses on täiuslikkusest siiski veel kaugel.

Koolid on eripalgelised, kooli võivad eriliseks teha väga paljud nii keskkondlikud kui ka kooli enesemääratluse ja orientatsiooniga seotud tegurid. Kooli lisandväärtuse leidmine, mis rajaneb regressioonanalüüsile, on suhteliselt piiratud võimalustega. Kõik tegurid/näitajad, mida regressioonanalüüs saab arvestada, peavad olema kõikidel koolidel, vastav informatsioon peab olema kättesaadav. Nende tegurite toime mehhanismist peab olema selge ettekujutus. Käesolev töö osutas sellele, et õpilaste valiku ja kooli orientatsiooniga seotud problemaatika on väga oluline ja et seda peab kindlasti edaspidi kooli headuse hindamisel arvesse võtma. Ilmselt pole õige erinevaid gümnaasiume koos ja ühes lisandväärtuse analüüsis käsitleda.

Eesti põhikool rajaneb ühtsuskooli põhimõttel, st põhikooli tasemel haridusteed ei diferentseeru. See hariduspoliitiline valik loob lihtsusatud ettekujutuse nagu kõik põhikooli lõpetajad võiksid jätkata gümnaasiumis. Gümnaasiumid, mis valivad endale õpilasi, teevad seda eelkõige õpilaste õppimise suutlikkuse ja motivatsiooni alusel ja nende valik annab neile eelise ka oma tööga toime tulekuks ja edu saavutamiseks. On mitmeid riike (Austria, Holland, Saksamaa jt), kus õpilaste haridusteede diferentseerimine võimekuse ja huvide alusel toimub enne gümnaasiumit. Selleks diferentseerumiseks on loodud vastavad võimalused. Eesti gümnaasiumites, mille lisandväärtus on suhteliselt tagasihoidlik, on arvestataval määral õpilasi, kes ei saa gümnaasiumis õppimisega hakkama, kes peaksid õppima mingis teises koolis. Praegu on õpilaste valik gümnaasiumite endi otsustada. Kuidas seda põhjendatult teha, kuidas aidata nii koole kui õpilasi, vajaks põhjalikumat käsitlust.

Koolide reastamine hinnete alusel ei näita tegelikku töö hulka, mida õpetajad teevad. Ent kuidas hinnata õpetajate töö efektiivsust nii, et oleks arvesse võetud ka õpetatavate kvaliteet, vajaks

samuti edaspidist analüüsi. Õpilaskontingendi kvaliteedi arvestamine õpetajate ja kooli töö headuse hindamisel on üks põhilisi asju, mida tulevikus peaks tegema, kui soovitakse lisandväärtuse analüüsiga jätkata.

On väga küsitav, kas kooli headust on võimalik iseloomustada vaid 3 aine hinnete alusel. Põhjus taoliseks lähenemiseks on olnud lihtne: enam-vähem kõikide koolide ja õpilaste kohta on olemas võrreldavad andmed. Need andmed sobivad regressioonanalüüsi loogikaga. Kuid nendest argumentidest ei tulene, et koolide headus ongi taandatav vaid kolme aine hindele. Kooli kui terviku lisandväärtuse hindamismudeli otsingutega peaks edasi tegelema.